

Beliefs and Their Various Aspects in the Daily Life of the Sama Dilaut

SHEILFA ALOJAMIENTO
MUCHA SHIM QUILING – ARQUIZA
RIZALINA TIANNOK ENRIQUEZ
MATILDA ROS

Abstract

Its original in Bisaya, and now coming with an English translation, this study is about the beliefs, worldview and history of the Sama Dilaut community in Cagayan de Oro City. Outsiders call them Badjaos, they call themselves Sama Dilaut.

Arriving sometime in 1994 or 1996 from Basilan, five families have become permanent residents of Lapasan, Cagayan de Oro, the rest, around forty families or more come, stay for a few months and go.

Formerly fishermen in their place of origin, now they make a living begging or diving for coins at the pier. In their new setting, they still manage to practice their customs and continue to uphold their values. They do not regard begging as shameful; but stealing is a major crime. New influences, like wanting to send their children to school, are showing.

Ang kalibutan sumala sa tinuhuan sa mga Sama Dilaut

Ang kalibutan (*samo-a*) gibuhad ug gipanag-iyahan ni 'Mboh Tuhan, mao'y makagagahum sa tanan ug tag-iya sa tanang butang nga anaa sa yuta ug dagat (*tanah maka tahik*).

The world according to the beliefs of the Sama Dilaut

*The world (*samo-a*) was created and owned by Mboh Tuhan, the most powerful of all and owner of all things on land and sea.*

 The authors were participants in the Research Training on Lumad Belief System conducted by the Episcopal Commission on Inter-Religious Dialogue (ECID) with financial assistance from the Office of the Presidential Adviser on the Peace Process at Cagayan de Oro City on May 22-26, 2000. This article was the product of their practicum which required that the final piece be in Bisaya. B.R. RODIL, who was also Team Leader of the research training team, did the translation to English.

Ang tanang gibuhat ni 'Mboh Tuhan angay-angay (*salih salih kahemon bay nihineng ni Tuhan*). Si 'Mboh Tuhan lamang ang labaw sa tanan.

Si Mboh Tuhan Ug Ang Iyang Binuhat

Sa ikapitong adlaw sa pagbuhat ni 'Mboh Tuhan sa kalibutan. Iyang gipalagpot (*pinalahih*) si 'Mboh Adam sa langit (ug gibulog sa lupa). Didto siya gi-assayn sa lupa ug sa dagat kon asa walay usa ka tawo o mananap nga molabaw sa tanan. Nagtukod ug usa ka *goberno* sumala sa pagbuot ni Mboh Tuhan (*katukbalan eh Tuhan*). Kining *goberno* maoy magdumala sa pamalakad sa kalibutanhong mga butang (*angentan paglahat*), sa ato pa kining *goberno* naay sapi (*aniyah sin*), ug sa tanang teritoryo naay *parinta* nga mao'y namuno o nagdumala sa lugar. Ang edukadong tawo, puede mangaplay ug mahimong manag-iya sa yuta.

Ang tawo niining kalibutan (*samo-a*) naay katungod ug pagbuot nga gamiton/pahimuslan ang tanang bahandi nga anaa sa dagat ug sa yuta. Sa dagat mahimo siyang managat ug sa yuta mahimo siyang mananum aron siya makakaon. Apan naay kondisyon o kasabutan; ang tawo kinahanglan mosubay sa balaud ni Mboh Tuhan. Sa mga babaye, pananglitan, dili sila maghimo ug mga buhat nga makakaulaw (*maka-iyah-iyah*) ug makadala ug kadaut (*maka-bowa-bowa*) sa iyang pamilya. Ang paghupot sa karaan ug kaugalingong pamatasan ginatan-aw ni Mboh Tuhan nga usa ka maayong buhat (*angentan*).

Ang Sama Dilaut dili kabahin sa *goberno*. Mao nga wala sila manag-iya ug dili makapanag-iya ug yuta. Sa higayon nga magkupot sila ug propyedad (lupa) mapugos silang magpuyo sa usa lamang ka lugar. Sukwahi kini sa pamatasan ug kina-iya sa

All beings created by Mboh Tuhan are equal. He alone is above them all.

Mboh Than and his Creations

On the seventh day of his creation of the world, Mboh Tuhan removed Mboh Adam from heaven and sent him down to earth where all creatures, human or beasts, were equal. A government was established according to the wishes of Mboh Tuhan which took care of running the affairs of the world. In short, this government had money, and in all territories there were parinta (governments) who lead and govern. Educated people could apply for and become owners of land.

The people of this earth have the right and can decide to use everything that is on land and sea. They can fish in the sea; they can plant on the land in order for them to eat. But there is a condition or an agreement that man must follow the laws of Mboh Tuhan. The women, for example, should not do anything that is shameful and disgraceful to the family. Mboh Tuhan views fidelity to traditional customs and personal principles as good behaviour.

The Sama Dilaut are not part of government. That is why they do not and cannot own land. In times when they must hold property, they are compelled to stay only in one place. This is contrary to the customs of the Sama Dilaut. They become tied and will be forced to go to

Sama Dilaut. Mahikut sila (*kahengkotan*) ug mapugas moadto'g eskwelahan. Masaag sila ngadto sa laing dalan (*saddi lengganan*).

Ang Gigikanan Sa Tribung Sama

Sumala sa istorya ni Mboh Kuraysiya (key informant), niadtong unang panahon ang langit ug yuta usa ra. Niadtong nagbulag na (*a'oklag/ag-okat*) (wa naistorya kon ngano) ang langit nisaka ug ang *dunya* o *gumi* (yuta) nikanaug. Ang *dunya* o *gumi* adunay dagat (*tahik*) ug yuta (*tanah*). Sa *tanah* (lupa) naa'y gibutang nga simbahan o masjid sa baybayon. Dihang nagsambahayang ang tanang *bangsa* (race), naay nilabay nga mga isda. Nagkaguliyang ang katawhan. Ang uban nidagan para mokuha'g pana para idakop sa mga isda. Ang uban nidagan paadto sa bukid. Ang nidagan sa yuta ug bukid mao'y mahimong *A'a Releye* o mga tawo sa patag. Ang midayb sa dagat mao'y nahimong *Pehak Sama* (Katawhang Sama).

Sa pagtuki-tuki ni Arlo Nimmo (1990), usa ka anthropologist nga nagpuyo sa Sulu kauban sa mga Sama Dilaut, iyang gi-eksplikar kung ngano ang Sama Dilaut (nga gitawag ni Nimmo nga *Badjao*) *luwaan* (giluwaan). Sumala sa mga Tausug nga nakaistorya ni Nimmo, ingani ang panghitabo.

Niadtong unang panahon ang mga Sama nagsambahayang sa masjid nga gitukod sa ibabaw sa batuhan. Samtang nag-ampo sila naay niagi nga usa ka panon nga isda, unya kalit nangambak ang mga Sama padulong sa dagat. Nasuko ang Propeta, ug sugod adto dili na sila pasudlon sa masjid.

school. They will lose their way.

Ancestors of the Sama Tribe

According to Mboh Kuraysiya (key informant), once upon a time, land and sky were only one. Upon the separation (no explanation why) the sky rose and earth descended. The earth had sea and land. On the land along the coast is placed the masjid. While the people from all nations were praying, many fishes swam by. There was excitement and confusion. Some got their spear guns and went after the fish. Others ran toward the hills. Those who went upland became A'a Releye or the people of the plains. Those who dove into the sea became the Pehak Sama or the Sama people.

In the research of Arlo Nimmo (1990), an anthropologist who lived with the Sama Dilaut in Sulu, he explained why the Sama Dilaut (whom he called Badjao) were called luwaan (spat upon). His Tausug respondents said this was the way it happened.

At that time the Sama prayed in the mosque that stood on the rocks. While they prayed a school of fishes passed by. There and then, the Sama quickly jumped into the sea. The Prophet was mad and since that time they (the Sama Dilaut) were not allowed to enter the mosque.

Ang Kasaysayan Sa Ilang Pagpuyo Sa Cagayan De Oro City

Naay lima ka pamilya ang permanente nga nagpuyo sa Sitio Tulay, Tabako, Barangay Lapasan. Miabot sila sa sulod sa tuig 1994-1996, gikan sila sa Maluso sa probinsiya sa Basilan. Ang usa ka pamilya gipanguluhan sa usa ka Yakan (Si Eddie Tiul). Si Eddie gikan pa sa Basilan kung diin nahikaplagan niya si Melba, ang iyang asawa. Si Melba usa ka mestisa Sama Dilaut. Ang iyang amahan *A-a Suk* (Tausug) nga naggikan sa Tandoh, Sulu. Si Eddie ug si Panglima Assidin, amahan ni Melba, maoy ginaila nga lider sa mga Sama Dilaut sa komunidad.

Gawas nianing lima ka pamilya, naay mga kapin kuwarenta ka pamilya nga moabot-molakaw sa ilang pinuy-anan. Mopuyo sila sulod ka duha o tulo ka bulan para manginabuhi sa Cagayan de Oro pagkahuman molakaw na sad para mangita ug laing panarbahuan (*pangusaha*) sa laing lugar.

Kasagaran sa mga Sama Dilaut nga napadpad sa Sitio Tulay, Tabako gihasi sa lugar nga ilang gigikanan. Nakasinati sila ug abuso (*angalampas*) sama sa pagpatay ug pangilog sa ilang mga kabtangan (bangka, makina, isda, ug uban pa). Ilang gikahadlukan ang mga *A-a Suk* (Tausug) nga maoy ilang gipasanginlang naghasi ug nagpalagpot kanila gikan sa Sulu ug Basilan. Kasagaran nila niabot na ug Davao, Bukidnon, Batangas, Pagadian, Manila, Zamboanga, Butuan, Cebu, Iligan, Sempoma, Puerto Princesa (Palawan), Cagayan de Sulu ug uban pa.

Ang Gipanginabuhian Sa Mga Sama Dilaut

Niadlong tua pa sila sa Sulu wa pa gisamok-

The History of their Stay in Cagayan de Oro City

Five families are permanent residents of Sitio Tulay, Tabako, Barangay Lapasan. They arrived there sometime between 1994 and 1996. They came from the province of Basilan. One family is headed by Eddie Tiul, a Yakan from Basilan where he also found his wife Melba. Melba is half Sama Dilaut. Her father is is a Tausug from Tandoh, Sulu. Eddie and Panglima Assidin, father of Melba, are the acknowledged leaders of the Sama Dilaut in the community.

Aside from these five families, there are more than forty families who come and go from their house. They stay for two or three months in Cagayan de Oro, then leave in search for other sources of livelihood elsewhere.

Most of the Sama Dilaut who drifted into Sitio tulay, Tabako had been harrassed in their place of origin. They have experienced abuses like seeing relatives killed and seeing their properties seized (like boat, engine, fish catch, etc.). They are afraid of the Tausug who, they say, harrassed them and drove them from Sulu and Basilan. Most of them have reached Davao, Bukidnon, Batangas, Pagadian, Manila, Zamboanga, Butuan, Cebu, Iligan, Sempoma, Puerto Princesa (Palawan), Cagayan de Sulu and others.

Source of Livelihood of the Sama Dilaut

When they were still living in Sulu and have

lamok sa mga *A-a Suk*, ang panagat maoy ilang panginabuhian (*pag-usaha*). Sa panagat nakatuon sila paggamit ug *dilamita* (dinamita). Mag-deep sea diving pud sila (mogatut ug compressor), maoy hinungdan nga daghan sa ila kon dili kulang ang mga udlo, bungol. Ang mga babaye manginhas (*au'bbā*) kauban sa ilang mga anak.

Ang Sama Dilaut walay konsepto kabahin sa sustenableng paggamit sa mga bahandi sa dagat ug lupa. Sa ilang pagtuo ang dagat anaa para kanila ug way kahutdanan. Ang *dilamita* dili dautan. Sumala sa mga mainterbyu sa Tulay Tabako sa Cagayan de Oro (ug sa Tambakan, Iligan) walay bawal sa kadagatan sa Sulu. Nag-ingon pud sila nga walay pulis didto. Ang gikahadlukan nilang "pulis" mao ang *A-a Suk*. Niingon pud sila nga dili ang paggamit sa *dinamita* ang nakaburot sa isda kon dili, ang paggamit sa *basnig* sa mga dagkong mananagat.

Karon ang tinubdan sa panginabuhian sa mga Sama Dilaut sa Cagayan de Oro mao and magpalimos (*angamuh*) ug mag-dayb ug *sinsilyo* (*anged-jo'*). Ang silbi sa bangka sa kasamtangang panahon dili lamang para mangisda kun dili para sa pagpangayo usab ug pagtabuk sa dagat aron makaabot ug luwas nga lugar. Gikan sa pagpanglimos ug pagpangayo sa barko ang usa ka pamilya nga Sama Dilaut sa Sitio Tabako mokita ug P 40.00 hangtud P 100.00 sulod sa usa ka adlaw. Kasaligan sab ang mga batang gagmay sa *pag-anged-jo'*.

Sa kinatibuk-an mas pili-on sa Sama Dilaut ang magpalimos kaysa ubang pangita. Kasagaran sa Sama Dilaut maglikay'g trabaho kon asa makauban sa Bisaya kay nahadlok sila ("atalaw ma Bisaya"). Apan mas mahadlok sila sa panglangpas sa mga *mundu* (tulisan).

not been given trouble by the Tausug, fishing was their source of livelihood. In fishing they learned the use of dynamite. They also did deep sea fishing with the use of compressor – which is why many of them have missing fingers or are deaf. The women gather shells with their children.

*The Sama Dilaut have no idea about sustainable utilization of land and sea. They believe that the sea is there for them and have never experienced depletion. The use of dynamite was not bad. In an interview at Sitio Tulay, Tabako in Cagayan de Oro City, and also in Tambakan, Iligan City, they say there is nothing forbidden in the seas of Sulu. There are also no policemen there. It is the Tausug they are afraid of. It was not the use of dynamite that depleted the fish there, it was the use of *basnig* by the big fishermen.*

Today, the sources of livelihood of the Sama Dilaut in Cagayan de Oro are begging and diving for coins. The boat for them is useful occasionally for fishing and for diving for coins (from the passengers of big ships at or near the pier) or going to other places. From begging and diving for coins, the Sama Dilaut family would earn from 40.00 to 100.00 pesos in one day. The children can already be relied upon to dive for coins.

On the whole, the Sama Dilaut would prefer begging to other sources of livelihood. They avoid working with the Bisaya because they are afraid. Although they are more afraid of being victimized by thieves.

Sumala sa gi-istorya ni Eddie,² usa sa mga key informants, usa ka hinungdan nganong nagtatagaw ang mga Badjao kay naa sila'y gidaganaan nga utang sa Basilan ug Sulu. Kasagaran sa mga Badjao nga mananagat mangutang sa mga negosyanteng *A-a Suk* aron makapanagat. Pagkahuman nila'g panagat dili sila mo-intriga ug isda sa ilang giutangan maoy hinungdan nga pusilon (*timbangon*) sila sa *A-a Suk*. Si Eddie nakautang usab sa negosyanteng *A-a Suk* para sa iyang logging. Apan iya sab gibayaran, ingon niya, una siya nihawa ug Basilan.

Ang Istorya Ni Noemi

Si Noemi (Nurhiba) anak ni Eddie ug Melba Tiul. Diyes anyos na ug kamanghuran sa upat ka magsuon. Ang ilang pangita ang pag-panged-jo. Si Noemi gipa-eskwela ni Pastor nga naghatag sa iyang ginikanan ug balay (nga nagkantidad ug Php 15,000.00) ug bangka (16 HP/Stratton) nga nagkantidad ug P1p 38,000.00. Naga-eskwela si Noemi sa Opan Christian Academy, Grade 2 na siya ug sa panahon sa eskwela (Hunyo hangtud Marso) didto siya nagapuyo sa balay ni Pastor Merriam. Siya'y maghugas ug plato, maglampaso, magsilhig, ug mag-ibot ug sagbot. Siya pud ang sugo-sugoon ni Pastor Merriam magpalit sa tindahan. Sumala kay Noemi ang primero niyang trabaho mao ang pag-eskwela. Wala siya'y sweldo. Ang iyang sweldo, ingon niya, iyang balon. Tagaan siya ni Pastor Merriam ug Php 5.00 hangtud Php 20.00 ang adlaw.

Sa Sabado ug Domingo, mouli'g balay nila sa Sitio Tabako si Noemi. Ang iyang trabaho sa balay mao ang magdula. Motabang pud siya'g luto ug *sinanglag* (kamanting), bugas ug *daying* (*isda*) kon daghan kaayo'g trabaho ang iyang inahan. Maghugas pud siya'g plato ug sugu-suguon sab sa balay.

According to Eddie, one of the key informants, one reason for the Bajaus' staying away from Basilan and Sulu is because they are running away from their creditors. Most Bajau fishermen borrow from Tausug businessmen so that they could fish. After fishing, they do not deliver their catch to their creditor which is why they would be shot by the Tausug. For his part, Eddie borrowed money from a Tausug businessman for his logging operation but he paid him before he left Basilan.

The Story of Noemi

Noemi (Nurhiba) is the daughter of Eddie and Melba Tiul. The youngest of four siblings is four years old. They make a living by diving for coins. Noemi is being sent to school by Pastor Merriam who gave her parents a house worth 15,000.00 pesos and a boat (16HP/Stratton) worth 38,000.00. Noemi goes to school in Opan Christian Academy and she is grade two. During school days (June to March) she stays in the house of Pastor Merriam. She does the dishes, scrubs and sweeps the floor, and does weeding at the yard. Pastor Merriam also asks her to do small errands like buying something from the store. According to Pastor Merriam, her first job is to go to school. She has no salary. She receives a daily allowance which is between 5.00 and 20.00 a day.

On Saturdays and Sundays, Noemi goes home to her parents at Sitio Tabako. She plays a lot at home. But she also helps her mother do the cooking. She also does the dishes and goes little errands here and there within the house.

Kugihan ang amahan ug inahan ni Noemi. Ang iyang Tatay mag-drayb ug traysikad ug nagporter sa pantalan ug mokita ug Php 200.00 sa usa ka adlaw. Mamaligya usab ug panggi (kinagud ug pinauga nga balanghoy) ang iyang inahan ug mokita ug Php 250.00 sa usa ka adlaw. Magpuli-puli sa pagpanginabuhi ang iyang amahan ug inahan. Kon mamahulay si Eddie, si Melba ang manarbaho. Kon mamahulay si Melba, si Eddie na pud ang manarbaho. Usahay managat usab si Eddie kauban ang ubang Sama Dilaut (duha ka pamilya). Mokita sila ug Php 1,600.00 sa usa ka biyahe ug ilang tungaon ang halin sa isda. Ang ilang bangka ganiton usab sa mga igsoon ni Noemi sa anged-jo. Sa usa ka adlaw mokita sila'g Php 40.00 hangtud Php 100.00. Sa usa ka adlaw usa hangtud tulo ka barko ang modunggo sa pantalan sa Cagayan de Oro.

Noemi's father and mother are industrious. Her father drives the traysikad and works as porter at the pier and earns 200.00 a day. Her mother sells dessicated cassava and earns 250.00 a day. They alternate in making a living. When Eddie was resting, Melba goes out to do her thing. When it was Melba's turn to rest, Eddie goes out to work. Sometimes he goes out to fish along with other Sama Dilaut (two families). They would earn 1,600.00 in one trip and they divide the income equally among them. Then, the brothers and sisters of Melba would use the boat to dive for coins. They would earn from 40.00 to 100.00 in a day. Each day, as many as three ships dock at the Cagayan de Oro pier.

Si Noemi ganahan ug sayaw. Daghan siyang nahibaw-ang sayaw ug kanta, ingon niya, sama sa Dayang-dayang, Alikaday, Gil-gil. Apan mas pilion niya ang mo-eskuwela kaysa pagsayaw. Mga kinutlo sa interbyu kang Noemi.

Noemi likes to dance. She knows many dances and songs like Dayang-dayang, Alikaday, Gil-gil. But she prefers to go to school than to dance. Following is an excerpt from the interview of Noemi.

I: Papilion ka, tagaan ka'g Php 300.00 para mosayaw o tagaan ka'g Php 300.00 para mag-mastal (teacher) asa imong pilion?

I: If you are made to choose between being given 300.00 for dancing and 300.00 for teaching, which would you prefer?

N: Mag-mastal.

N: Teaching.

I: Ngano man?

I: Why?

N: Kay maoy gusto sa akong ama ug ina.

N: That is what my father and mother want.

I: Kon dili diay ka mag-mastal?

I: If you do not become a teacher?

N: Masuko sila.

N: They will be angry.

I: Kon dili sila masuko, pilion nimo ang mosayaw ka?

I: If they will not be angry, will you choose to dance?

N: Oo.

Gusto ni Noemi nga makabalo siya magbasa ug magsulat. Sa interbyu kang Melba, inahan ni Noemi, nag-ingon si Melba nga gusto niya nga magmatal si Noemi aron nga kon naa sa siya'y suweldo naay na siya'y ikahatag kaniya.

Pamatasan Mahitungod Sa Pagdumala Sa Katilingban

Respondents: Eddie Tiul (*panglima*); Melba Tiul (asawa sa *panglima*)

Ang giilang lider sa tribu sa Sama Dilaut mao ang *panglima*. Ang *panglima* mao'y naandan nang lider sa mga tao. Siya'y duolan ug konsultahon sa mga tawo tungod sa iyang kaalam ug kahibalo. Ang *panglima* wala gipili. Mahimong masubli ang pagkapanglima sa kondisyon nga ang manubli naay takos nga kahanas sa pamaagi sa pagpangulo. Ang mga kinaiya sa usa ka *panglima* mao ang sumusunod: (1) *ahap kasuddahan na* (maayo'g kasingkasing); (2) *matto-a* (tigulang), (3) *daghan na'g kahibalo ug kasinatian*.

Mahimong lalaki o babae ang *panglima*. Dili usab kinahanglan nga datu (*dayahan*) ang mahimong maging *panglima*. Pananglitan, ang kaapu-aan ni Melba nga si Jaudin mao'y *panglima* karon sa tribu sa mga Sama sa usa ka komunidad sa Sulu. Ang mapili nga *panglima* magpabiling *panglima* hangtud sa kamatayon, ug ilhon siyang *panglima* bisan pa kon magtibulaag na ang iyang komunidad. Ang mga obligasyon sa *panglima* mao ang mga sumusunod:

- maghusay sa mga nagkagubot nga partido;
- magpanaug sa desisyon sa katigulangan

N: Yes.

Noemi wants to learn how to read and write. In the interview with Melba, mother of Noemi, she said she wants Noemi to become a teacher so that when she has a salary, she can give something to her.

Custom with respect to Community Governance

Respondents: Eddie Tiul (*panglima*)
Melba Tiul (wife of the *panglima*)

The traditionally acknowledged leader of the Sama Dilaut is the *panglima*. He is approached and consulted by people because of his knowledge and wisdom. The *panglima* is not elected. He may be replaced provided the replacement has the ability and skills to lead. The following are the qualities of a *panglima*: (1) he must have a good heart; (2) he must be old; (3) has plenty of accumulated knowledge and wisdom.

The *panglima* may be a male or female. He need not be rich. For example, Jaudin, the grandfather of Melba, is the *panglima* of the Sama in a community in Sulu. The *panglima* serves for life, even when his community has dispersed. The obligations of the *panglima* are the following:

- settle disputes;
- hand down the decisions of the elders

ug mga lider kabahin sa mga suliran sa komunidad (pananglitan sa pagbalhin ug puy-anan);

- pagpananghid sa barangay nga ilang balhinan ug puy-an;
- maghusay sa problema sa panimalay nga dili kaya sa mga nagpuyo sa balay;
- magkasal, magbunyag ug maglubong;
- Ipalayo sa kagubot ang tribu o komunidad (e.g. mas but-on niya nga maglayas na lang ang tribu kaysa sa makig-away sa mga nanglapas kanila).

Sa kostumbre sa lubong, ang *panglima* ang *agsussi* (maghugas o magpaligo sa lawas), *agsapat* (iputos sa puti nga tela pagkahuman ug kaligo) *agkubol* (paglubong). Ginatanaw nga sagrado ang posisyon sa *panglima* ug ginatuman ang tanan niyang desisyon. Wala'y suweldo ang *panglima*.

Ang sistema sa *panglima* lahi sa barangay. Naay kagawasan nga modesisyon ug morosolbar sa ilang mga suliran ang tribu sa Sama, apan sa mga kasong sama sa pagpatay, ang *panglima* dili mopakanaug ug silot alang sa nakasala. Diyos lamang ang mobuhat nini.

Naay duwa ka klase nga balaud sa Sama, sumala sa gisulti ni 'Mboh Kuraysiya: (1) *hukom agama*; ug (2) *hukom parinta*. Sa *hukom agama* walay silot nga ikapanaug sa nakasala ang *panglima*; apan mohatag ang nakasala ug *botang* (pina). Ang *botang* maoy silbi nga halad sa diyos aron nga walay sumpa nga modapat sa nakasala. Sa *hukom parinta* (balaud sa barangay o sa gobyerno sa Pilipinas), naa nay multa, ipapreso pa gyud ang nakasala o dili ba patyon.

and leaders regarding community problems, e.g. transfer of residence;

- *seeking the permission of the barangay into which they would move their residence;*
- *settle the problems of households which cannot resolve their own problems;*
- *marry, baptize and bury;*
- *keep the community away from trouble, e.g. he would rather that the tribe move elsewhere than to fight those who offend them.*

In their burial practices, it is the panglima who washes the dead, wraps the body in white cloth, then bury it. The position of the panglima is viewed as sacred and all his decisions are complied with. He has no compensation.

The system of the panglima is different from that of the barangay. The panglima is free to settle and make decisions on any in the Sama community. However, in the case of murder, the panglima will not hand down any decision; only God can do this.

There are two kinds of laws among the Sama, according to Mboh Kuraysiya: (1) hukom agama, and (2) hukom parinta. In hukom agama, the panglima will not impose punishment upon the offender; the latter will instead give a fine. The fine will serve as the offering to God so that no curse will befall upon the offender. In hukom parinta (law of the barangay or the law of the government of the Philippines), the offender is fined, imprisoned and even executed.

Ang *panglima* giasistaran sa tulo ka *hati bilal* o konseho nga mga *matto-a* pud nga gipili sa *panglima*. Sa higayon nga wala ang *panglima*, ang *hati bilal* maoy magpadayon sa mga gimbuhaton sa *panglima*. Ang mga kinaiya sa *hati bilal* sama usab sa *panglima*. Mahinungdanon usab nga ang *hati bilal* dili traydor sa *panglima*. Puwede tanggalon sa posisyon ug ilisdan ug laing konseho ang *hati bilal* sa *panglima* kon mapruwebahan nga wala nila natuman ang ilang mga obligasyon sa tribu.

Pamatasan Sa Sama Dilaut

Ingon ni Eddie, ginatan-aw nga dili dautang pamatasan ang mga sumusunod: (1) mag-asawa makapila ka beses; (2) mag-seks (*maglalu*) nga wa pa nagminyo, pero magbayad ug multa (Php 6,000.00 sa primerang "kalapasan"; Php 3,000.00 sa ikaduha o ikatulong "kalapasan."); (3) pagpangayo sa estranghero; (4) pagsumbong kay *panglima* kaysa sa pagdumot ug pagpanimalos.

Sa babae, maayong pamatasan ang mga sumusunod: magpirme sa balay, magluto, maglaba, ug magbantay og bata. Maayo sab nga pamatasan ang magpakasalo magtinang (*mangita'g uyab*) lamang pagkahuman magregla ug duha ka beses. Ang babae nga maglaag sa gabii (*aglenggan bisan sangom*) *jalian* (bigaun). Ang bayot (*bantut-rella*) ug tomboy (*bantut-denda*) dili ginatan-aw nga dautan. Sa lalaki, maayong pamatasan usab ang magpuyo sa balay. Dili dautan ang moinum ug manigarilyo.

Dautang pamatasan ang mangabit kon naa nay asawa. Dautan pud ang pagpatay ug pagdaut sa silingan. Ang makipagholding-hands sa dili pa nimo asawa dautan pud. Ang mangawat ginatan-aw nga pinakadakung krimen.

The panglima is assisted by three hati bilal or council or elders chosen by the panglima himself. In the absence of the panglima, the hati bilal will perform the task of the panglima. The qualities of the hati bilal are the same as those of the panglima. It is important that the hati bilal will not turn traitor to the panglima. The panglima can remove the hati bilal in the event that the latter does not comply with the custom of the tribe.

Custom of the Sama Dilaut

Eddie said that the following behaviours are not considered bad: (1) getting married a number of times; (2) pre-marital sex but the fine for the first "offense" is 6,000.00 pesos, the second or third 3,000.00; (3) begging from a stranger; (4) bringing a complaint to the panglima instead of harboring grudge or taking revenge.

For women, the following are regarded as good behaviour: staying at home, cooking, doing the laundry, watching a child. It is also good behaviour to get married or have a boyfriend only after the second menstruation. A woman who goes out at night is a flirt. A homosexual, male or female, is not seen as bad. For men, it is also good to stay at home. It is not bad to drink or smoke.

It is bad to commit adultery, to kill or slander a neighbor, to hold hands with someone not your spouse. Stealing is regarded as the biggest crime of all.

Pamatasan Mahitungod sa Kalinaw ug Kabusay sa Komunidad

Ang Sama Dilaut molikay gyud ug away ug kagubot. Sa higayon nga naay moatake o magsamok-samok kanila, mohawa na lang sila ug mangita'g laing dapit nga kapuy-an. Kasagaran mopahawa sila sa komunidad tungod sa ilang kahadlok sa mga mundu (tulsan) ug sa mga *A-a Suk* nga naggukod kanila tungod sa ilang utang nga wa nila mabayaran.

Ang mga babae, kasagarang hinungdan sa away sa komunidad ang pagdinapigay sa away sa mga bata. Ang mga lalaki dili mag-away. Kon naay agrabyado mosumbong lang kay panglima. Ang mga hinungdan sa away sa mga lalaki mao ang mga sumusunod: 1) dili pagbayad sa utang; 2) kulang ang bahin sa kita sa trabaho.

Tinuhuan, Seremonyas ug mga Buhat

Agpangkatan; *ag'ntan* – pagtahod ug pag-ampo sa *ka-mboan* pinaagi sa paghupot sa kinaraang mga pamatasan.

Ang'ntan – paghupot sa naandan. Ang tawag nanubli o naghupot sa karaang pamatasan ginatawag nga *ang'ntan*. Ginaila siyang ngdumala sa mga ritwal sa tribu.

Ag-mboh – pagtahod ug pag-ampo sa mga *ka-mboan* (ancestors). Kining pamatasan maobsorbahan pinaagi sa pagtago ug "baul" kon diin ang mga gamit para sa *mboh* hipuson ug tipigan. Ang baul mahimong magtago sa taguanan sama sa mga sumusunod:

- mga sinina ug mga gamit nga gibilin sa mga namatay nga mga katigulangan (*'mboh*);

Custom regarding Peace and Order in the Community

The Sama Dilaut avoid fights and conflict at all cost. In times when someone attacks or create trouble among them, they usually leave and look for another place to live in. Most of the time, they leave the community for fear of the bandits and the Tausug who run after them because of their unpaid debts.

Among women, the usual cause of conflict in the community is when they take sides in fights among children. But if someone is aggrieved, she usually goes to the panglima. Causes of conflicts among men are the following: (1) non-payment of debts; (2) uneven sharing of income from work.

Beliefs, Ceremonies and Practices

Reverence and worship of ka-amboan or ancestors by complying with traditional custom.

Compliance with tradition. This is called Ang'ntan. He who presides in the rituals of the tribe.

Ag-mboh – reverence and worship of ancestors. This is observed by maintaining a baul or chest where the materials used for the mboh is kept. Also kept in the chest are the following:

- *Clothes and other possessions of the deceased elders ('mboh);*

- tela nga puti, yellow o green;
- puti nga yahong (pinakadaku nga posibleng makit-an);
- pahumot (scented oil or perfume);
- balay sa bao (tortoise shell);
- gamit para magsulat (bisan way ink, ang importante ay ang akto sa pagsulat lang).
- *White cloth, yellow or green;*
- *White bowl, possibly the biggest that can be found;*
- *Scented oil or perfume;*
- *Tortoise shell;*
- *Writing instruments (even if without ink), what is important is only the act of writing).*

Ang baul ginagamit usab para taguanan usab sa mga mahinungdanong mga butang.

The chest is also used for keeping other valuables.

Anumpa – paglapastangan sa pangalan sa 'mboh. Ang makasala gabaan (*busung*). Adunay duha ka higayon kung diin ang pag-'mboh angayang buhaton:

Anumpa – Maligning the name of the ancestor. The offender will be cursed. There are two instances when he should perform the pag-'mboh.

Sa panahon sa unang ani sa humay (*musim*). Sa ritwal sa musim ginaampoan ang *mboh Pa-i* aron nga ang tribu dili abutan ug gutom sa tibook tuig. Ang proseso sa paghimo niini mao ang musunod:

At the time of musim or the first harvest of rice. The mboh Pa-i is invoked during the musim ritual so that the tribe will not go hungry throughout the year. The process of the ritual is, as follows:

Pagbutang ug *billuuk* (butong), *langkay* (lukay), *pa-i* (bugas) sa uluhan (kon asa nia ang "baul" sa Mboh) sa higdaan sa sulod sa tulo ka gabii.

Putting the young coconut, coconut leaves and rice for three nights at the head of the bed where the chest of mboh is.

Sa ikatulo ka adlaw, ang tubig sa butong kuhaon ug iapod-apod ug imnon sa tanang miyembro sa da-*pangkatan* (miyembro sa pamilya).

On the third day, the milk of the young coconut will be shared among the members of the family.

Lung-agon ang bugas ug ipakaon nga walay sud-an sa tanan nga nagtambong (mahimo sab magbalon ang motambong aron pati ang tagbalay maapud-apuran sad).

The rice will be cooked and fed without vi-and to all those present (participants may also bring their own food and share this with the household members).

Sa panahon nga adunay nagsakit sa pamilya. Ang pagtuo sa Sama Dilaut nga ang sakit (*sakki*) gipadala sa ilang *Mboh* tungod kay

When someone in the family is sick, the Sama Dilaut believe that sickness is brought by their Mboh because the sick owes him some-

naa siya'y gisingil (*sinukut*) nga obligasyon sa nagsakit nga iya nang nakalimtan o napasagdan. Para mawala ang kasuko sa *Mboh*, ang nagsakit ug ang iyang pamilya mangayo'g tabang sa *Angentan* (ang nakadawat sa mensahe gikan sa *Mboh*). Kinahanglang trabahuon (*nibowatan*) o hangyuon (*ni-amuh*) ang *Mboh* mahitungod sa sakit. Ang proseso niini mao ang mosunod:

Ang nagsakit o ang ginikanan sa nagsakit (*am'tad ayt-ayt na tahilas na pangamu-an sakti*) mohalad ug bisan unsang kantidad nga iyang makaya ug sinsero nga ikahatag para maampuan ngadto sa *Mboh*. Ang *bin'tad* ug ang *mamah* mao ang gitawag nga *lamas* ug kini isulod sa isa ka putting pinggan. Kini ginatawag nga *pangamuh-ngamuan*.

Ang *Katekkahan* o "shaman" mao'y mag-ampo ug manawag sa mga *Mboh* para mapasaylo ug matambalan ang nagsakit. Nagtuo pud ang *Sama Dilaut* nga ang *Katekkahan* makadawat ug mensahe sa *Mboh* pinaagi sa damgo (*patekkahan*).

Sa dihang natambalan na ang nagsakit, ang pasyente maghatag ug *sarakka* (halad bilang pasalamat) sa *Katekkahan* ug magsaad sa *Mboh* nga dili na usabon ang maong pagpasagad sa iyang mga obligasyon.

Sa ubang kaso, ang *saytan* o *tabiris* ug dili ang *Mboh* ang nagbuyag sa tawo ug maoy hinungdan sa iyang sakit. Sa niining kaso, ang *anambal* or *anawal* (mananawal o mananambal nga usahay mao ra pud ang *Katekkahan* o *panday* sa komunidad) mao ang magbowat sa sakit. Ang mga kinahanglan sa niining ritwal mao ang sumusunod: 1) Mga gagmay'g tela: yellow, green, ug puti para himuong *panji-panji* (bandera-bandera) nga pag-ampuan; 2) Pray-over o ritwal nga pareho *pag-Mboh* (see

thing but has forgotten or neglected to pay. To appease the Mboh, the sick and his family will ask for help from Angentan, the one who received the message from the Mboh. They must earnestly request the Mboh to remove the sickness. The process goes this way:

The sick person or his parents will make a sincere offering of any amount they can afford and pray to the Mboh. The bin'tad and mamah are called lamas and will be placed on a white plate. This is called pangamuh-ngamuan.

The Katekkahan or shaman will pray over and call upon the Mboh to forgive and heal the sick. The Sama Dilaut also believe that the Katekkahan will receive a message from the Mboh through a dream.

When the sick is healed, the patient will make an offering in thanksgiving to the Katekkahan and promise to the Mboh that he will not repeat his neglect over his obligations.

In other instances, it is the saytan or devil, not the Mboh that causes the illness. In this case, the healer who may also be the shaman of the community will drive away the sickness. The following are needed for the ritual: (1) small pieces of yellow, green or white cloth to be made into little banners that will be prayed over; (2) pray over as in the pag-mboh, and (3) the taking of the banners to the place which is believed to be inhabited by saytan like the banyan tree, balete, talisay or big rock.

above); 3) Paghatod sa *panji-panji* sa lugar nga gituuhan na'y *saytan* sama sa *nunuk* (banyan tree), *balete*, *talisay*, o *dagkong bato*).

Katekkahan, Katukbalan, Amowat O Anambal (Anawal)

Ang *Katukbalan* maoy gi-appoint sa ulahing *shaman* para maoy manubli sa katungdanang iyang gibiyaan. Ang *Katekkahan* maoy medium nga tigdawat sa mensahe gikan sa *Mboh*. Ang *amowat* o *anambal* mao ang nagapasiuna sa ritwal sa *pag-mboh* o nagtambal sa may sakit.

Ang *Katukbalan* ga-obserbar sa mga sumusunod:

- mag-mamah;
- dili mokaon ug lain nga pagkaon gawas sa isda, bugas ug balangboy;
- dili magpakodak ug magpa-tape (gatuon ang *Sama Dilaut* nga madakop ang espiritu sa kodak ug tape);
- dili mamakak;
- dili mangawat;
- dili moistorya bahin sa nakita niyang kasal-anan sa uban (aron dili makamugna ug kagubot).

Kinahanglan matuman o makumpleto (*Jukup*) sa *Katukbalan* ang iyang kaalam ug kinahanglan pud matun-an ang tanang gahum ug kaalam (ilmo ug tawal). Aron matuman kini, kinahanglan niya pangitaon ug makitan ang nag-guhit niining kaalam (*Ag-guru*).

The Katekkahan, Katukbalan, Amowat o Anambal (Anawal)

The Katukbalan was appointed by the last *shaman* to take his place. *The Katekkahan* is the medium who will receive the message from the *Mboh*. *The amowat* or the *anambal* will preside over the ritual of *pag-mboh* or healing the sick.

The Katukbalan will do the following:

- chew the betel nut and lime;
- avoid food other than fish, rice and cassava;
- avoid having his voice taped or his photograph taken; the *Sama Dilaut* believe that the tape or camera will capture the spirit;
- not lie;
- not steal;
- talk about the offenses which he saw were committed by others so that he will not start trouble.

The Katukbalan must comply with and complete his knowledge and he must also learn all the power and knowledge. To do this, he must search and find the *Ag-guru*, the one who created this knowledge. Among the *Sama Dilaut*, there are two kinds of knowl-

Sa mga Sama Dilaut naay duha ka klase sa kaalam: *edge:*

Pag-guro bissara (pagpanguha ug impormasyon) – dili kini balaan (*Mboh makabusung*). Pananglitan, mahimong isulat, ilista ug i-tape ang iyang mga impormasyon.

Pag-guro bissara or obtaining information. This is not sacred. He can write, list, or tape this information.

Pag-guro ilmo (pagtuon sa gahum ug kaalam) – sagrado kini ug mahimo lang isulti ug itudlo kung kamo-kamo lang duha (ang *guro* ug *mulid* o estudyante). Kinahanglan way laing maminaw ug makadungog niini.

Pag-guro ilmo or acquiring the power and knowledge. This is sacred and can only be uttered and taught solely between the teacher and the student. No one must hear this.

Ang usa ka *Sama Dilaut* nga gusto magtuon (*pag-guro*), kinahanglan maghalad ug ritwal sama sa mga musunod:

A Sama Dilaut who wants to acquire the knowledge must make a ritual offering, as follows:

Am'tad ayi-ayi na tahilas na, "pangamungmuan na" (paghalad ug bisa'g unsa nga kinasing-kasing nga butang ug sa bisag unsa nga kantidad.)

Sincere offering of anything or any amount. The ceremony will be witnessed by the elders and others. It is believed that the Mboh will also witness this. The initiator of the ritual will make the commitment to do everything to enable the student to acquire the knowledge and the power. After this ritual, they may proceed with the teaching-learning process.

Jinanj-an o *anaksi* (ang *guru* magpasiugda ug seremonya nga pagasaksihan (*tinaksian*) sa ubang mga katigulangan ug uban pa.) Gituohan nga nagsaksi niini ang "Mboh" (ang gigikanan sa gahum ug kaalam). Ang nagpasiugda sa ritwal *Anganjanji* kinahanglang manumpa o magsaad nga himoon niya ang tanan aron matabangan ang *mulid* (estudyante) sa pagkupot sa maong kaalam ug gahum. Human niining ritwal mahimo na silang magpadayon sa ilang pagtuon.

At this point, the teacher must answer all the questions of the student. He is not allowed to withhold any knowledge or power that should be taught to the student. Because when he does, he will be curse with illness, misfortune or a quick death.

Nining bahina kinahanglan tubagon sa *guru* ang tanang mga pangutana sa *mulid* molutungod sa *ilmu* ug *bissala*. Apan dili mahimong "hawiran" o taguan ang uban nga kaalam ug gahum nga angayan ipahibalo sa *mulid*. Kay kung iyang "hawiran" o huptan ang ubang kaalam ug gahum nga angayan niyang ibahandi o ipahibalo sa *mulid*, matup-an siya'g gaba (*taw-wah*) pina-agi sa sakit,

kaalaut (*balah*), o kalit nga kamatayon (*sallak*).

Apan dili tanang nangita'g kaalam mamahimong *mulid*. Ang kahulo sa kasing-kasing ug pagka-mainagwantahon sa pagtuon mga kinaiya nga ginapangita sa *mulid*. Kining mga kinaiya pagasulayan sa tulo ka paagi:

- Ang iyang mga halad sa ritwal (*bite mad*);
- Paglakaw sa layo ug kaandam sa pagsakripisyo. Sa ubang kaso kinahanglang ang *mulid* mag-alagad sa *guru*.
- Pinaagi sa signos ug mga damgo mahibaw-an sa *guru* ang katakus sa *mulid* gikan sa kay *Mboh*.

Ang *bissala* ug *ilmo* dili lang basta-basta ihatag sa *Kateksilan*, bisag gusto pa niya kini ihatag. Kinahanglang maghulat siya ug nakmang tao nga "gipadala". Ug anha na niya paggahimoon ang mga kinahanglang nga ritwales.

Kaliwatan sa Sama Dilaut

Sit – pariente (Parents' brothers and cousins)

Kampung – parcho guihapon sa pariente apan dili kinahanglang kadugo. Pananglitan, ang suod nga higala nga nagpuyo uban sa ilaha mahimong tawagon pud nila'g *kampung*.

Kawman – katilingban. Kung ang Sama Dilaut magdungka o magpuyo sa usa ka baybayon (moorage), ang tawag sa *Kawman* – "da-munda" (*munda* o direksyon o ulo sa bangka) o mahimo pud nga kabalayan o

But not everyone who searches for knowledge can become a student. The purity of heart and the persistence to learn are qualities sought for in a student. These qualities will be tested in three ways.

- *His offering at the ritual.*
- *Traveling long distances and readiness to make sacrifices. In some instances, the mulid must serve the guru.*
- *Through signs and dreams the guru will know the capability of the mulid from Mboh.*

The knowledge and power cannot be given to just anyone by the Kateksilan, even if he wants to do so. He has to wait for the right person who was "sent." Only then could he proceed with the proper rituals.

Relations among Sama Dilaut

Sit – relatives (parents, brothers and cousins)

Kampung – same as pariente but not necessarily by blood. For example, a close friend who lives with them may be called a *kampung*.

Kawman – community. When the Sama Dilaut docks at a moorage, the *kawman* is called *da-munda* or the direction of the head of the boat. It can also be the houses or the group of people who live in their houseboats.

pundok sa mga tawo nga namuyo sa balay'ng bangka.

Pehak – tribu o lahi

Usulan (v. *anusul*) – kaliwat o katigulangan

Pangkatan – kaliwat; kadugo

Mataan – mga tawo nga nagapuyo sa panimalay. Nagapasabot usab ug grupo sa *si-it* (pariente) nga nagsalo sa pagkaon.

Agtawtayh—*Anak* – usa ka pamilya

Kamatto-Ahan – katigulangan

Bangsa – social class; kaang-ang o kapundok sa komunidad. Naay duha ka ang-ang nga gina-ila ang Sama Dilaut. (Kadto lang mga Tausug o kadtong naay dugo nga Tausug ang masakop sa niining kategorya):

Bangsa karatuan – dugong bughaw (mga adunahan).

Bangsa kasalipan – dugong Sagrado (mga descendants sa Propeta).

Bangsahan ang tawag sa tawo nga naay dugong Sagrado o Bughaw.

Sa balay sa among respondents, adunay upat (4) ka *mataan* (households) kung diin ang duha ka *aglawtayh-anak* ang nagpuyo.

'Mboh Kuraysiya ug Panglima Asiddin + tulo kaapuhan (Delma ug Malbin ug Elista – buwag sa iyang bana); (*Ag-tawtayh-anak; da mataan*)

Pehak – tribe

Usulan – ascendants or elders.

Pangkatan – blood relatives.

Mataan – people who live in the household. Also means the pariente who eat together.

Agtawtayh-Anak – one family

Kamatto-Ahan – elders.

Bangsa – social class. The Sama Dilaut acknowledge only two levels, the Tausug and those who have Tausug blood.

Bangsa karatuan – the royalty.

Bangsa kasalipan – Those with sacred blood, descendants of the Prophet.

Bangsahan refers to the person who has sacred or royal blood.

Among our respondents there are four households; whole families live in two of them.

Mboh Kuraysiya ang Panglima Asiddin + three grandchildren (Delma, Malbin and Elista – separated from husband) [Agtawtayh-anak; da mataan]

Almida ug Magsahali + 5 ka anak; (<i>Agtawtayh-anak; da-mataan</i>)	<i>Almida and Magsahali + five children</i> <i>[Agtawtayh-anak; da mataan]</i>
Nuldian (manugang) ug Saringlangka + duha (2) ka-apuhan (<i>da mataan</i>)	<i>Nuldian son-in-law) ang Saringlangka + two</i> <i>grandchildren [da mataan]</i>
Tulo (3) ka balo: Nurbiya + Elnista (anak nga babayi)	<i>Three widows: Nurbiya + Elnista (daugh-</i> <i>ter)</i>
Sabbara + Julpaya (anak na tomboy) (<i>da</i> <i>mataan</i>)	<i>Sabbara + Julpaya (daughter-tomboy) [da</i> <i>mataan]</i>
Tulkariya + Salma (bulag sa bana)	<i>Tulkariya + Salma (separated from husband)</i>

¹ *angedjo-gikan sa pulung "Hey, Joe!"*

² Si Eddie, usa ka-Yakan nga kinikilalang Panglima o lider sa mga Sama Dilaut sa CDO apan wala siya na-integrate sa mga Sama.